

Üç Tarz-ı Siyaset: Siyasi Tarih ve İdeolojik Yönlerden Bir Değerlendirilme

Üç Tarz-ı Siyaset: An Evaluation from Political History and Ideological Aspects

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu sosyal yapı ve kültürel yönden kozmopolit bir özellik göstermiştir. Bu özelliği itibarıyla siyasal ve toplumsal olaylardan daha hızlı bir şekilde etkilenmek suretiyle çöküş süreci hız kazanmıştır. Yusuf Akçura tarafından 1904 yılında Kahire’de yayımlanan Üç Tarz-ı Siyaset adlı ünlü makale bu kozmopolit yapı içerisinde devletin içinde bulunduğu sorunlara çözüm üreten manifesto niteliğinde olmuştur. Akçura Üç Tarz-ı Siyaset’te öncelikle Osmanlılık, sonra İslamcılık son olarak da Türkçülük fikrinin Osmanlı’nın içinde bulunduğu sorunlara uygulanabilirliğini olumlu ve olumsuz özellikleri iç ve dış engeller bakımından analiz etmiştir. Üç Tarz-ı Siyaset’te kültürel, sosyal yönlerden olduğu kadar tarihi, siyasi ve ideolojik yönlerden de önemli tespit ve değerlendirmeler ortaya konulmuştur. Bu açıdan Üç Tarz-ı Siyaset siyasi tarih yönünden çağına göre oldukça ileri denebilecek bir analiz ile gelecekteki Türk Dünyası gerçeğine ve dış politikaya ışık tutacak nitelikte olmuştur. Üç Tarz-ı Siyaset içerisinde Türkçülük, devletin kurucu unsuru konumundaki Türklerden oluşan imparatorluğun kozmopolit yapısından ulus devlet yapısına geçiş sürecinde ideolojik olarak kaynak etmesi bakımından kuramsal bir temel oluşturmuştur. Bu özelliklerinden dolayı Üç Tarz-ı Siyaset, yazıldığı tarihten sonra üzerinden bir asırdan fazla süre geçmesine rağmen tarihi, siyasi ve ideolojik yönlerden önemini ve güncelliğini korumaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Osmanlı İmparatorluğu, Siyasi Tarih, Üç Tarz-ı Siyaset

ABSTRACT

The Ottoman Empire showed a cosmopolitan characteristic in terms of social structure and culture. Due to this characteristic, the process of collapse accelerated by being affected more rapidly by political and social events. The famous article titled Üç Tarz-ı Siyaset (Three Styles of Politics), published by Yusuf Akçura in 1904 in the Turkish newspaper in Cairo, was a manifesto that produced solutions to the problems of the state within this cosmopolitan structure. In Üç Tarz-ı Siyaset, Akçura first analysed the applicability of the ideas of Ottomanism, then Islamism and finally Turkism to the problems the Ottoman Empire was facing in terms of their positive and negative features and internal and external obstacles. In Üç Tarz-ı Siyaset, important determinations and evaluations have been put forward in terms of cultural and social aspects as well as historical, political and ideological aspects. In this respect, Üç Tarz-ı Siyaset has shed light on the reality of the Turkic World and foreign policy in the future with an analysis that can be called quite advanced for its time in terms of political history. Within the Three Styles of Politics, Turkism constituted a theoretical basis in terms of its ideological source in the process of transition from the cosmopolitan structure of the empire consisting of Turks, the founding element of the state, to the nation-state structure. Due to these characteristics, Üç Tarz-ı Siyaset continues to maintain its historical, political and ideological importance and topicality even though more than a century has passed since it was written.

Keywords: Ideology, Ottoman Empire, Political History, Three Styles of Politics

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılda Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının önemli bölgelerine egemen bir devlet konumunda siyasi varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun bu stratejik, jeo-politik, ekonomik, dinsel vb. yönden kaynaklanan önemi Batılı emperyalist güçlerin Şark meselesini gerçekleştirmeye yönelik politikalarında etkili olmuştur.

18 ve 19. yüzyılların etkili olayları olarak Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi küresel düzeyde meydana gelen siyasal ve toplumsal gelişmeler diğer kozmopolit imparatorluklar gibi Osmanlı’yı da etkisi altına almıştır. Avrupa’da yaşanan ve Osmanlı İmparatorluğu’nu da etkileyen bu siyasal ve toplumsal sürece ilişkin Ziya Gökalp, bu gelişmelerin etkisiyle milli bilincin ortaya çıktığı yerlerde artık imparatorlukların dağılmaya başladığını, sömürge hayatının devam ettiğini ifade etmiştir. Bu açıdan Rusya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarının çözülmesinde Cihan Harbi’nin sonuçlarından ziyade daha bu imparatorlukların içerisinde yaşayan milletler milli bilince sahip olmamalarının etkili olduğunu ifade etmiştir (Gökalp, 2006: 111-112).

Fuat Uçar¹

How to Cite This Article

Uçar, F. (2025). “Üç Tarz-ı Siyaset: Siyasi Tarih ve İdeolojik Yönlerden Bir Değerlendirilme”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 11(2): 356-362. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15068151>

Arrival: 11 January 2025
Published: 25 March 2025

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Giresun, Türkiye.

Bu siyasal, toplumsal ve tarihi gelişmelerin Osmanlı İmparatorluğu üzerine etkileri üzerine Ziya Gökalp gibi Yusuf Akçura da önemli tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Akçura özellikle milli/ulusal bilince dayalı bir Türk ulus devletine yönelik öngörülerini çağdaşlarına göre ileri denebilecek şekilde yorumlamıştır.

Osmanlı'nın 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren varlığını sürdürmekte iyice zorlandığı görülmektedir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda bir yandan Avrupalı devletlerin siyasi ve ekonomik baskıları, diğer yandan da bünyesindeki halkların milliyetçi akımların etkisiyle ayrılıkçı hareketlere girmesi devlette çöküş belirtilerini ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu şekilde Osmanlı'nın devlet ve toplum yapısında ortaya çıkan çeşitli bozulmalar nedeniyle reform yapma ihtiyacı giderek artmıştır. Artan reform ve modernleşme ihtiyacı nedeniyle devleti yönetenlerin yanında aydınlar da sorunlar karşısında düşünmeye ve bu karmaşadan kurtulmak için çıkış yolu aramaya başlamıştır. Bu amaçla, aydınlar nezdinde ortaya çıkan bu arayışlarda bazı fikirler ve çözüm önerileri daha fazla ilgi görmüştür. İlgi gören ve taraftar bulan bu fikirler içerisinde; Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık fikirleri en etkili fikirler olmuşlardır. Bu fikirler aynı zamanda günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşler, hatta 21. yüzyılda dahi siyasal ve toplumsal olarak gündemde kalmaya devam etmektedirler.

20. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayan bu fikirler manzumesi, hatta en önem arz eden Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'i olmuştur. *Üç Tarz-ı Siyaset*, Akçura tarafından 1904 yılında Kahire'de yayımlanan *Türk* gazetesinde kamuoyuna duyurulmasından sonra öneminden dolayı *Türkçülüğün Manifestosu* olarak da nitelendirilmiştir. *Üç Tarz-ı Siyaset* çağdaşlarına göre devletin ve toplumun içinde bulunduğu şartlar dâhilinde sorunların tespit edilmesinde ve alternatif çözüm önerilerinin getirilmesinde üç fikir akımını uygulanabilirliği yönünden ayrı ayrı değerlendirmiştir. Bu kapsamda Akçura, sırasıyla Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük fikirlerini tarihsel, siyasal dinamikleri yönünden analiz etmiş ve içinde bulunulan sorunların çözümünde faydalı ve uygulanabilir olup olmadığını tartışmış, kendi tercihinin Türkçülüğten yana olduğunu da belirterek, tercihi okuyucuya bırakmıştır.

Akçura *Üç Tarz-ı Siyaset*'te Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu koşulları tarihsel süreç içerisinde söz konusu üç fikir açısından toplumsal, kültürel yönlerden olduğu gibi siyasi tarih ve ideolojik yönlerde de değerlendirmesini yapmıştır. Bu yönüyle Akçura'nın diğer yönlerle birlikte siyasi tarih ve ideolojik yönlerden yapmış olduğu tespit ve değerlendirmeler daha sonraki dönemlerde, hatta günümüzde de aydınlar tarafından tartışılmak suretiyle önemini korumaya devam etmiştir.

Siyasi Tarih Yönüyle Üç Tarz-ı Siyaset

Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyılın sonuna yaklaştığında Fransız İhtilali gibi farklı mecralardan gelen etkiler ve değişimlere maruz kalmıştır. Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'te yapmış olduğu siyasi ve tarihi nitelikli değerlendirmeler, zamanın Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu gibi kozmopolit devletlerin siyasal yapısıyla da uyumlu bir özellik göstermiştir. Bu kapsamda 20. yüzyılın son on yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Rusya'nın içinde bulunduğu durum, tarihi olarak Akçura'nın kozmopolit ya da çok uluslu imparatorlukların gelecekte yıkılabileceği görüşlerini doğrular nitelikte olmuştur. Özellikle de Osmanlı'da yaşayan azınlıkların devlet yönetimini ele geçirmeye yönelik çabaları, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde "azınlık hakları", "patrikhane", "ekümeniklik" "demokratikleşme" gerekçesine dayalı çeşitli etnik ve kültürel "ayrıcalıklar" vb. konulardaki faaliyetleriyle amaç yönünden benzerlikler göstermektedir.

Akçura (2005: 35-38) Osmanlıcılık fikri ile yaratılmak istenilen Osmanlı milletinin önündeki engellerden bahsederken meseleyi aynı zamanda siyasi tarih yönünden, Rusya'nın tutumu ile ilgili görmüştür. Akçura'ya göre; tasarlanan Osmanlı milleti oluşturma politikalarına Rusya ve onun etkisi altında bulunan Balkan ülkeleri karşı çıkmıştır (Akçura, 2005: 51). Çünkü Rusların Akdeniz'e ya da sıcak denizlere inmek ve Ortodoksluğun merkezini etkisi altına almak ve bu amaçla halkının dini yönden amaçlarını gerçekleştirme yönündeki politikalarından dolayı Osmanlı milletinin oluşturulmasına karşı olmuşlardır (Üç Tarz-ı Siyaset Üzerine Panel, 1995: 87).

Aslında Akçura siyasi bakımdan "Tevhid-i Etrak" olarak bilinen düşüncenin yani Türkçülük (Pantürkizm)'in Osmanlı'ya çok şey kaybettirebileceğinin farkında olmuştur (Akçura, 2005: 59). Bu noktada Pantürkçülük kapsamında siyasi tarih yönünden *Üç Tarz-ı Siyaset*'in stratejik önemine ilişkin François Georgeon tarafından yapılan değerlendirilme oldukça önemlidir. Georgeon (2005: 45-46)'un Pantürkizm'in Rusya ve Osmanlı Türkleri açısından yapmış olduğu değerlendirmeye göre; Akçura'nın da özellikle ve önemle belirttiği Pantürkizm o dönemde Osmanlı Devleti'ne yeni bir etnik dayanışma ruhu değil de aynı zamanda yeni bir politik konum da kazandırmayı amaçlamıştır. Rusya Türklerinin nüfus yönünden kalabalık olmasından dolayı Osmanlı Türkleri Rusya'ya bağlanmaları durumunda azınlık durumuna düşeceğinden dolayı Türkçülüğün ağırlık merkezinin Kuzey ve Doğu'ya kayacağına dikkat çekmiştir. Bu açıdan Pantürkizm'in Akdeniz'de merkezileşen bir imparatorluk yerine Türklerin tarih ve kültürüne daha uygun düşen Asya'ya özgü

perspektifler getireceğini ifade etmiştir. *Üç Tarz-ı Siyaset*, Japonya ile Rusya arasında çatışmaların patlak vermesinden birkaç hafta sonra kaleme alındığına dikkat çeken Georgeon, Akçura'nın metninde, Japonların Rus-Japon savaşında kazandıkları başarıları bellimalelerde bulunduğuna dikkat çekmiştir. Pantürkizm'in Türklüğün sağlayabileceği kazançlarından söz ederken dönemin gelişmelerini de birlikte değerlendiren Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*'te Japonya'yı Osmanlı Devleti'ne örnek olarak göstermiştir. Bu kapsamda Japonya'nın sarılar âleminde üstlenmeye çalıştığı rolün benzerini Osmanlı Devleti'nin Türk üstlenebileceğini ifade etmiştir. Georgeon'a göre Akçura'nın vermiş olduğu Japonya örneği tarihin ırkların, büyük etnik toplulukların lehine ilerlediği yolundaki tezini destekleyen bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Akçura'nın söz konusu bu jeopolitik çözümlemesi oldukça cesaret verici bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Akçura'nın bu analizinde beyaz Avrupa ile sarı Asya arasında yer alacak bir tampon ya da bir "üçüncü dünya" rolünü Osmanlı Devleti Pantürkizm politikalarıyla üstenebilir.

Bu şekilde Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset* makalesi ile siyasi anlamda Türk birliğinin dünyadaki jeopolitik önemine ve dış ilişkiler boyutuna işaret etmiş olmaktadır. II. Meşrutiyet'ten sonraki dönemde dünyada 45-50 milyon Türk'ün varlığını vurgulayan Akçura, Türklerin siyasi anlamda bilinçlenmesi ve birleşmeleri üzerinde durmuştur (Sarıay, 1994: 205). Bu doğrultuda *Üç Tarz-ı Siyaset*'in siyasi tarih yönün yanında stratejik önemine, vizyonel yönüne ilişkin başka bir değerlendirme de Mustafa Çalık tarafından yapılmıştır (Çalık, 1994: 4). Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'te yapmış olduğu analizler onun aynı oldukça uzak görüşlü ve aynı zamanda derin sezgili bir aydın olduğunu göstermektedir. Akçura bu yönüyle Osmanlı Devleti'ni günümüzün Türkiye'si olarak nitelendirirken "sarılar âlemi"ni de "uzak doğu"nun kaplanları şeklinde nitelendirmiş olmaktadır (Akçura, 2005: 59). Bu yönüyle Akçura daha 1900'lü yılların başında yapmış olduğu analizleriyle Türkiye'nin bugünkü dış ilişkilerine ışık tutan küresel ölçekte bir perspektif ortaya koymuştur.

Akçura ünlü *Üç Tarz-ı Siyaset* makalesi ile aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle de 20. yüzyılın başında içinde bulunduğu şartları öncelikli (priori) olarak siyasi tarih perspektifinden yorumlamıştır. Akçura bu noktada analizinde Avrupalı büyük güçler ve bunların Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik emperyalist politikaları etkili olmuştur. Akçura 1919 yılında İstanbul'da Türk Ocağı'nda vermiş olduğu konferanstaki çözümlemesinde, bu küresel güçler ya da büyük güçler bağlamında, bağlantısız bir blok ya da "üçüncü dünya" gibi bir oluşumun meydana getirilmesi fikrinden bahsetmiştir. Akçura, daha sonra sansür edilen konuşmasının bir pasajda; "siyahlar" (emperyalizm), "kızıklar" (komünizm), "yeşiller" (Doğu milliyetçiliği) şeklinde üç güçten söz etmiştir (Georgeon, 2005: 136). Akçura bu şekilde geleceğin güç dengesinin Avrasya'da oluşacağını, coğrafi ve stratejik olarak Orta Asya'nın önemini zamanın koşullarına göre kavraması; gelecek için bunu öne sürmesi ve ileride alternatif güç dengesinin gerekliliğini ifade ederek *Dış Türklük* kavramına göndermede bulunurken analizlerini, aynı zamanda mesleki formasyonu da olan siyasi tarih hocalığının bakış açısıyla yapmıştır. Akçura bu şekilde tarihsel ve siyasi gelişmeler bakımından muhtemel Türk siyasi birlikteliği yani Pantürkizm düşüncesini günümüzden bir asırdan fazla bir süre (121 yıl) önce dile getirerek, bu yönde devletin dış politikasına dikkat çekmiş olmaktadır. Ayrıca gelecekte Rusya'nın yıkılmasının hiçte zor olmayacağına işaret ederek, Sovyetler Birliği'nin yıkılışı sonrasının muhtemel siyasal yapılanmasını tarihi bakış açısıyla öngörebilmiş ve dış politikaya da ışık tutmuş olmaktadır.

Bu noktada *Üç Tarz-ı Siyaset*'in siyasi tarih açısından başka bir önemi de Osmanlı İmparatorluğu ile Sovyetler Birliği'nin dağılması arasındaki benzerlikleri tespit etmek, günümüz Rusya'sında yaşanan politik gelişmeleri ve milletler arası çatışmaların sebeplerini karşılaştırarak daha iyi anlayabilme imkânını sağlamış olmasıdır (Muhammedin, 1998: 51). Yine Akçura'nın ifade ettiği "sarılar âlemi" ve "uzak doğu" gibi kavramlarla, günümüzde tartışılan "Avrasyacılık"² fikrine ve önemine siyasi tarihsel açıdan dikkat çektiği görülmektedir. Rus ve Türk aydın çevrelerinde, Avrasyacılık kavramı üzerine tartışmaların canlandığı bir dönemde, Akçura bu meseleyi etnik ve kültürel birtakım unsurlara dayalı olarak yorumlamıştır. Akçura'ya göre Hint-Avrupa ve Ural-Altay görüşleri doğrultusunda geliştirilen Celaleddin Paşa'nın Turko-Aryanizm teorisinin son zamanlarda Avrupa'da Prag ve Sofya'da yaşayan bazı göçmen Ruslar arasında gelişmiş olan Avrasyacılık (Euroasizm) ile karşılaştırmaya değer olduğunu ifade etmiştir (Akçura, 1990: 68).

Avrasyacılık fikrinin ilk defa Akçura tarafından gündeme getirildiğini yönünde Abdulvahap Kara bu konuda bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Kara (2015)'nın değerlendirmesine göre; Akçura, Mart 1907 tarihinde Kazan'da yayımlanan *Tan Çulpan* gazetesinde, Rus ve Türk halklarının Avrupalı ve Çinlilere karşı birlikteliğinin önemine vurgu yaparak ancak bu şekilde Rusların ve Türklerin sömürüden kurtulabileceğini ifade etmiştir. 1908 yılında Kırım'da yayımlanan *Tercüman* gazetesinin bu meseleyi yeniden gündeme getiren

² Avrasyacılık kavramı ilk olarak Alman coğrafyacı Aleksander Gumboldt (1769-1859) tarafından kullanılmıştır. Kavramı Rus dilinde ilk kullanan V. İ. Lamanski (1833-1914) olmuştur. Daha sonra Nikolay Trubetskoy (1890-1938), Petr Savitskiy (1895-1968), Georgiy Florovski (1893-1979), Georgiy Vernadskiy (1887-1973) vb. gibi Rus düşünürler bu fikri benimsemişlerdir. Bkz. (Yılmaz, 2015: 112).

Akçura “*Slavlar her ne kadar bize benzemeseler de, ilim ve medeniyette bizden ileridirler. Türk-İslam âlemi de, Rus devleti de saadetsizdir. Çünkü aralarına karıncalar gibi giren Avrupalılar ve Çinliler onları asla rahat bırakmamakta; zenginlik ve teknikleriyle bu ülkeleri kendilerine sömürge, halklarını da köle yapmak istemektedirler. Bu durumda Rus ve Türk halkları el ele vererek bu saldırıya karşı durmalıdır*” değerlendirmesini yapmıştır. Akçura’nın bu önerisi Ruslar tarafından olumlu karşılık bulmuştur. Akçura, ayrıca meseleyi Duma başkanı ile konuşmuş, Müslüman İttifak Partisi de meseleye eşit şartlar altında ılımlı yaklaşacağını açıklamıştır. Buna karşın Rus hükümeti, kendilerini Türklerle eşit görmedikleri için bu tür fikirlere itibar etmeyeceğini yönünde bir beyanname yayınlamıştır. Bunun üzerine Avrasya fikrinin babası olan Akçura 22 Mart 1908 tarihli Kazan Muhbiri gazetesinde, Rus hükümeti tarafından yayımlanan 20 Şubat tarihli beyannameye Ortodoks Hıristiyanlığın hâkim din olarak ilan edildiğini, Müslümanlığın ve Müslüman halkların ikinci sınıf olarak gösterildiği belirtmiştir. Akçura böylece daha önce ileriye sürdüğü “*Rus ve Türk halkları ortak düşmana karşı beraberce mücadele etmelidirler*” tezinin yanlışlığının bir devlet belgesi olarak ortaya konulduğunu ifade etmiştir. Akçura bundan dolayı, Türk ve Rus halklarının ortak düşmana karşı mücadele etme fikrini geri aldığı, Rusların Türk ve Müslüman halkları kendileriyle eşit kabul edene kadar, bu fikrinde ısrarlı olacağını belirtmiştir.

Tarihsel köklerine rağmen, Avrasyacılık kavramı 2000’li yıllara doğru Viladimir Putin’in danışmanı Aleksandr Dugin (2005: 47-93)’in Avrasyacılık fikrine Rus jeopolitiği açısından yaklaştığı çalışması ile yeniden gündeme ge(tiri)lmıştır. Akçura’nın *Üç Tarz-ı Siyaset* ile çağına ayak uydurmak zorunda kalan ama bunu başaramayan Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu şartları ve politikalarını uygulanabilirlik yönünden analiz etmesi, bunu batılı büyük güçlerin politikaları çerçevesinde ele alması; özellikle de Avrasyacılık konusundaki düşünceleri, olayları siyasi tarih bakış açısıyla değerlendirdiğini göstermiştir. Bu durum, Akçura’nın kaygıların ne derece önemli olduğunu ortaya koyduğu gibi, aynı zamanda *Üç Tarz-ı Siyaset*’in sosyal, kültürel, ideolojik ve dış politika boyutuyla birlikte siyasi tarihi yönüyle de önem kazanmış olduğunu göstermektedir.

Akçura ortaya koymuş olduğu bu formülasyonundaki bakış açısını, çağına ayak uydurmak zorunda kalan, ama bunu başaramayan Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu şartları, “büyük güçler” ile olan ilişkileri açısından ele almak suretiyle siyasi tarihi yönden değerlendirmiştir.

İdeolojik Yönüyle Üç Tarz-ı Siyaset

Üç Tarz-ı Siyaset’in tarihsel, toplumsal, siyasal, kültürel alanlarda olduğu gibi devletin ve milletin geleceğine yönelik hedeflerini belirleyen “ideolojik” boyutu da söz konusudur.

İdeoloji kavramına yönelik çeşitli tanımlara bakıldığında ideoloji; düşünce, inanç, değer anlayışının, hayat tarzının sistematik bir fikir örgüsü olarak ortaya çıkması olarak ifade edilmektedir (Çalık, 1993: 143). Bu açıdan ideoloji; mevcut bir toplumsal yapının devamına veya yenisini oluşturmaya yönelik bir fikirseldir. Mardin’in değerlendirmesine göre Sosyolog Mannheim, ideoloji kavramını, sistem değiştirmeye yönelik düşünceler olarak nitelendirmiştir (Mardin, 2000: 24). Ayrıca Mardin, büyük kitlelere yön veren fikir yapıtlarına hangi şartlarda ortaya çıkmasını ideolojinin toplumlar üzerindeki etkisi olarak nitelendirmiştir (Mardin, 1992: 20). Tarık Zafer Tunaya da ideolojiyi “*Bir fikir ve inançlar ya da inanç haline gelmiş fikirler bütünüdür. Bu fikir ve inançlar mütecanis, sistemleşmiş olmalıdırlar. Aynı zamanda sosyal bir karaektere yani ferdin toplum halinde yaşamasına, fert-cemiyet problemini çözmeye matuf bulunmalıdır*” şeklinde ifade etmiştir (Tunaya, 2004: 61).

Akademik nitelikli bu tanımlamalar gereği *Üç Tarz-ı Siyaset*’in de Osmanlı toplumunun siyasal, sosyal ve kültürel gerçeğinin bir yansıması olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Böylece *Üç Tarz-ı Siyaset*, kendi içinde tutarlı, sistemli bir yapı oluşturduğu için ideolojik özelliklere sahip bir metindir. Bu yönüyle *Üç Tarz-ı Siyaset*; entelektüel çevrelerde çeşitli, siyasal ve toplumsal mülahazalarda Türkcülük ve kimlik tartışmaları kapsamında ideolojik boyutuyla ön plana çıkmaktadır. Daha özgün (spesifik) bir noktadan yaklaşımda bulunan Enver Ziya Karal, *Üç Tarz-ı Siyaset*’in ortaya çıktığı koşulların dikkate alınması gerektiğini belirterek, bu koşulların göz önüne alınması durumunda, laik düşüncenin tam ve mükemmel bir yapıtı olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun temel gerekçesini de *Üç Tarz-ı Siyaset*’te sorunların ortaya konulmasında ve eleştirilmesinde şeriatın faydalanılmaya gidilmemiş olmasını, bu nedenle siyasal düşüncenin dinsel düşünceden ayrılması konusunda bir başlangıç oluşturduğunu ifade etmiştir (Karal, 2005: 11). Bu şekilde *Üç Tarz-ı Siyaset*’te yer alan “laik düşünce”nin gerekliliği konusundaki değerlendirmeler, ideolojik boyutunun önemini göstermiş olmaktadır (Akçura, 2005: 60).

Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri toplumsal, kültürel ve dini yönlerden önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum aynı zamanda devlet ve toplum yapısında da ideolojinin oluşumunda kendini göstermiştir. Özellikle İslam dünyasının koruyuculuğu ya da liderliği şeklinde devletin bunu bir görev olarak üstlenmesi bir

ideolojiye bağıllık şeklini almış ve bunun da etkisiyle 20. yüzyılın başlarına kadar Türk ve Türkçülük unsurları gözden uzak tutulmak, geri planda kalmak hatta aşağılanmak durumunda kalmıştır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda milliyet ayrımı yerine din ayrımına dayanan bir millet sistemi kurulmuştur (Atabay, 2005: 47). Akçura böylesi siyasal, toplumsal ve dini yapının etkili olduğu bir yapı içerisinde Osmanlı'nın devlet ve toplum yapısında laik (sekülerist) bir düşünceyi ortaya koymak suretiyle, siyasal düşünce ile dinsel düşüncenin ayrılması gerektiğine işaret etmiş olmaktadır. Ayrıca Akçura'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun o zamanki yapısına *Üç Tarz-ı Siyaset* ile özellikle de Türkçülük fikrini alternatif sunması, Türkçülüğün Cumhuriyet'in ilanı ile kurulan Yeni Türk Devleti'nde ideolojik olarak "tercih" edilmesinde etkili olmuştur. Yine ideolojik olarak, Türkçülüğün kültürel nitelikli bir yapıdan siyasal nitelikli bir yapıya dönüşme sürecinde, hatta Pantürkçü bir görüşün yayılmasıyla siyasi olarak bir manifesto haline dönüşmesinde ilk önemli etkiyi yapmış olmaktadır.

Üç Tarz-ı Siyaset'in, çağına göre ortaya koyduğu farklı söylem ve alternatif çözüm önerileri aynı zamanda ideolojik boyutunu da ortaya koyan önemli bir nokta olmuştur. Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'te ortaya koyduğu fikirleri ile devletin içinde bulunduğu sorunların çözümüne getirmiş olduğu özgün alternatif önerilerini, siyasal kimlik ve Pantürkçülük yönünden değerlendiren Özdoğan (2005: 69)'a göre:

"Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset'i Paris'teki öğreniminden döner dönmez Rusya'da yazmıştır. Eser, önce Kahire'de 1904 yılında Türk adlı gazetede yayımlandığında, o zamanlar ne Pan-Türkçülük, ne de Türkçülük Osmanlı Türkleri arasında henüz siyasal bir boyut kazanmamıştı. Asıl etkisini, Trablus Savaşı'nın sürdüğü ve Balkan Savaşları'nın ise başlamaya üzere olduğu 1911 yılında İstanbul'da yeniden yayımlandığında gösterdi."

Böylece Akçura, Türkçülük düşüncesinin oluşumu sürecinde ve ideolojik olarak sistemleştirilmesinde birinci derecede etkili olmuş; Türkçülük eksenli siyasal kimlik söylemi ile o zamana kadar kültürel nitelik taşıyan Türkçülük hareketine siyasal bir boyut getirerek "Pantürkizmin yaratıcısı" olarak tanımlanmıştır. Hostler'e göre Akçura'nın Türkçülüğün Manifestosu olma niteliği kazanan *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesi Türk milliyetçi çevrelerinde oldukça etkili olmuştur. Nasıl ki 1848 Komünist Manifestosu Marksistler üzerinde önemli derecede etkili olmuşsa *Üç Tarz-ı Siyaset*'te Türkler üzerinde böyle bir etki yapmıştır (Atabay, 2005: 66). Görüldüğü gibi *Üç Tarz-ı Siyaset*'in ideolojik bir boyut kazanmasında daha fazla ön plana çıkan husus Türkçülük olmuş ve bu bağlamda siyasal kimlik kavramı olmuştur. Akçura bu makalesinde, genel olarak Türk toplumlarının en güçlüsü ve en çağdaşı durumunda olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkçülük fikri ile çok önemli bir rol oynayacağını belirtmiştir. Akçura, zamanın tarihinde görülen hareketlerin ırklarda olduğunu, dinlerin din olmak bakımından gittikçe siyasi önemlerini kaybettiklerini, toplumsal olmaktan ziyade şahsileştiklerini, ırkların hizmetine girmesi savunulurken, ırk kavramı üzerine kurulu bir Türk siyasi milliyeti önermiştir (Akçura, 2005: 60). Ayrıca Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'te ifade ettiği Türkçülük anlayışı Fransız kaynaklı ulus anlayışından Alman ya da Slav kaynaklı ırk ulus anlayışına geçişi ifade etmiştir. Akçura'nın ifade ettiği Türk birliği (Pantürkçülük) 20. yüzyılın başlarında bu siyasi niteliği taşıması yönü ile yeni bir düşünce ve kavram olarak ideolojik bir nitelik kazanmıştır (Atabay, 2005: 67).

Akçura ve fikirleri Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal tarafından kabul görmüş ve çevresindeki kadro çerisinde yer almıştır. Mustafa Kemal, Türkçülük ve tarih konularında Akçura'nın fikirlerine değer vermiş; 1931'de Atatürk'ün öncülüğünde kurulan Türk Tarih Kurumu'nu kurmakla görevlendirdiği heyet içerisinde yer almış ve 1932'de Türk Tarih Kurumu'nun başkanlığına seçilmiştir. Daha sonra 1933'te İstanbul Üniversitesi'nin siyasi tarih profesörlüğü kadrosuna atanmıştır. Akçura bu şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinde etkili olan Türkçülük yönündeki fikirleri ile ideolojik katkı sağlamıştır.

Bu kapsamda II. Meşrutiyet'ten itibaren Cumhuriyet dönemi de dâhil olmak üzere geçen sürede *Üç Tarz-ı Siyaset*'in ideolojik etkisi; laiklik, pozitivizm gibi kavramların ön plana çıkmasında ve resmi ideolojik söylemin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Çalık, 1994: 3). Böylece Akçura'nın Cumhuriyet'in resmi ideolojik mimarları arasında ilk sıralarda yer almasında bir sakınca görülmemiştir.

Akçura'nın Türkçülük fikrini, Türk Tarihi'nin ve Türk Kültürü'nün araştırılmasında, bütün bunların Cumhuriyet döneminde öncelikli bir şekilde ele alınmasında ideolojik yönden büyük etkileri olmuştur (*Üç Tarz-ı Siyaset Üzerine Panel*, 1995: 102). Mustafa Kemal de Cumhuriyet'i kurarken Osmanlılık fikrinden ziyade Türk Milliyetçiliği ideolojisini önemsemiştir. Böylece Akçura'nın Türkçülük anlayışı daha sonraki yıllarda Cumhuriyet'in temellerinin atılmasında ve yeni ideolojinin oluşturulmasında en önemli unsurlarından birini teşkil etmiştir.

Bu şekilde Siyasi Türkçülük fikrinin Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren, Cumhuriyet dönemine de damgasını vurması; *Üç Tarz-ı Siyaset*'in günümüz şartları açısından bakıldığında ideolojik boyutunun daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, Akçura'nın Tatar Burjuvazisi'nin ilerlemeci ideolojisini Osmanlı toplumuna yaymaya çalışması da önemli bir alternatif model olmuştur. Bu kapsamda

Tatar çağdaşlaşma hareketi olan Ceditçilik fikrini ve Tatar burjuvazine benzer bir oluşumun Osmanlı Türkleri arasında oluşturulması fikri, Akçura'nın düşüncelerinin tutarlılığını ve bu yönüyle de ideolojik boyutunun önemini ortaya koymaktadır.

Bir devletin geleceğe dönük bir ideolojisi ve kuramsal düzeyde bir düşüncesinin olması gerektiğinden hareketle, Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'te ifade ettiği Türkçülük de bu ideolojinin önemli bir unsuru durumunda olmuştur. Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, gerekse Cumhuriyet döneminde devletin ve aydınların Türkçülük fikri etrafında örgütlenmeleri zamanın şartlarına göre bir ihtiyaçtan, hatta zorunluluktan kaynaklanmış ve siyasal ve toplumsal gerçeklik olmuştur. Bu süreçte Türkçülük; gayrimüslimlerin ve Müslüman olan ama Türk olmayan unsurların çeşitli ayrılıkçı faaliyetleri karşısında, Anadolu olarak kurtuluşu sağlanan son toprak parçasında yeni bir ulus devlet kurmak için tutunacak tek dayanak olmuş ve bunun sonucunda devletin kurucu kadrolarına ideolojik yönden bir dayanak teşkil etmiştir.

SONUÇ

Akçura'nın 20. yüzyılın başında *Üç Tarz-ı Siyaset*'te ortaya koyduğu fikirler, sosyal, kültürel özelliklerinin yanında ideolojik, siyasi tarih ve dış politik yönlerden de önemli tespitler içermektedir. Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*'te yapmış olduğu değerlendirmede, Pan-Türkizm kavramına vermiş olduğu önem ve öncelik ile siyasi olarak Türk birliği kavramının dış politika boyutuna dikkat çekmiştir. Avrasyacılık fikrinin de öncülerinden olan Akçura Pan-Türkizmin siyasi olarak Osmanlı Türkleri arasında yeteri kadar gelişmediğini ifade etmiştir. Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'te ortaya koyduğu fikirler aynı zamanda siyasi Türkçülük fikrinin doğmasında etkili olmuştur.

Üç Tarz-ı Siyaset'te Türkçülük kapsamında yapılan değerlendirmeler onun ideolojik yönünü de ön plana çıkarmaktadır. Türkçülük düşüncesinin oluşumu sürecinde ve ideolojik olarak sistemleştirilmesinde birinci derecede etkili olan Akçura *Üç Tarz-ı Siyaset* ile Türkçülük eksenli hareketine siyasal bir boyut getirerek ideolojik olarak "Pan-Türkizmin yaratıcısı" olarak tanımlanmıştır. Akçura'nın siyasal nitelikli Türkçülük anlayışı ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne ideolojik olarak "tercih" edilmesinde etkili olmuştur. Yine *Üç Tarz-ı Siyaset* ideolojik olarak, Türkçülüğün kültürel nitelikli bir yapıdan siyasal nitelikli bir yapıya dönüşme sürecinde, hatta Pan-Türkçü bir görüşün yayılmasıyla siyasal olarak bir manifesto haline dönüşmesinde ilk önemli etkiyi yapmıştır. Bu şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinde etkili olan Türkçülük fikrinin ideolojik yönden katkısı ile devlet ve toplum yapısında laik düşüncenin de gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda *Üç Tarz-ı Siyaset*, siyasal düşünce ile dinsel düşüncenin ayrılması gerektiğine işaret eden önemli bir metin olarak kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (2005). *Üç Tarz-ı Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Akçura, Y. (1990). *Türkçülük ve Dış Türkler*, Toker Yayınları, İstanbul.
- Atabay, M. (2005). II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Milliyetçilik Akımları, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Çalık, M. (1994). "Sene Sonu Mektubu", *Türkiye Günlüğü*, (31), 3-4.
- Çalık, E. (1993). "İdeoloji", *Türkiye Günlüğü*, (22), 139-144
- Dugin, A. (2005). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, (Çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları, İstanbul.
- Georgeon, F. (2005). *Türk Milliyetçiliğinin Kökleri (1876-1935)*, (Çev. Alev Er), Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z. (2006). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, (Haz. Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kara, A. (2015). "Türk Keneşi Türkiye-Rusya gerginliğini Görüşmeli mi", <http://www.abdulvahapkara.com/tuerk-kene-tuerkye-rusya-gergnln-goeruemel-m/>
- Karal, E. Z. (2005). "Üç Tarz-ı Siyaset'e Önsöz", *Üç Tarz-ı Siyaset*, Lotus Yayınları, Ankara.
- Mardin, Ş. (2000). "Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma", *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Yay. Haz. Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Muhammetdin, R. (1998). *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Özdoğan, G. G. (2005). *Turan'dan Bozkurt'a*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sarımay, Y. (1994). Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Tunaya, T. Z. (20049. Hürriyetin İlanı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Üç Tarz-I Siyaset Üzerine Panel. (1995). (Der. Recep Duymaz), Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, S. (2015). “Yeni Avrasyacılık ve Rusya”, Journal of Social Sciences and Humanities Researches, (34), 111-120.